

γ) Περὶ λογικῆς.

Ἢ δὲ λογικὴ συνήθως μὲν ἐκλαμβάνεται ἐπιστήμη περὶ τοὺς τύπους τοῦ συλλογίζεσθαι ἀσχρολουμένη, ὡς τοιαύτη δὲ ἀνεπιτηδεύει εἰς λύσιν μεταφυσικῶν προβλημάτων, ὑπὸ δὲ Ἐγγέλου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἢ αὐτὴ τῇ μεταφυσικῇ (1).

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Ἐγγελος τὸ ἀντικείμενον τῆς λογικῆς ὑπέλαβε τὸ αὐτὸ τῇ μεταφυσικῇ, ἐζήτησε νὰ ἀποδείξῃ τοὺς τύπους τῆς λογικῆς ὡς μορφὰς τοῦ καθαρῦ ὄντος, τουτέστι τῆς ἐν τῷ ἀρηρημένῳ στοιχείῳ τοῦ νοεῖν ιδέας.

Ἀπορεῖται ὅμως πότερον ἔχει καὶ ἡ λογικὴ ἰδίον τι ἀντικείμενον, ὡς λ. χ. ἡ ψυχολογία τὴν ψυχὴν καὶ αἱ ἄλλαι ἐπιστήμαι τὰ ἑαυτῶν, ἢ οὐ; καὶ εἰ μὲν ἔχει, τότε εἶναι ἐπιστήμη τις ἰδία καὶ πραγματικὴ, εἰ δὲ μή, δὲν εἶναι ἐπιστήμη.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ λογικὴ ὀρίζεται ἐπιστήμη τοῦ συλλογίζεσθαι, ἀρχὴ δὲ παντὸς συλλογισμοῦ εἶναι τὸ μέσον, τὸ αἷτιον, ὁ λόγος, φανερόν ἐστι καὶ τῆς λογικῆς ἀρχὴ τοῦτο ἀποδείκνυται. Θεωρουμένου δὲ τούτου ὡς ἀρχῆς ταύτης, ζητεῖται τότε πῶς οἱ τύποι αὐτῆς παράγονται ἐξ αὐτοῦ.

Ἢ ἄγουσα ἀρχὴ ἐκ τῶν προτάσεων εἰς τὸ συμπέρασμα εἶναι τὸ μέσον· διότι τοῦτο ἀνάγει τὰ καθ' ἕκαστα εἰς τὸ κοινόν· ἐκ δὲ τῆς τοῦ μέσου εὐρέσεως εὐρίσκεται ἡ ὀρθὴ σχέσις τοῦ κατηγορουμένου πρὸς τὸ ὑποκείμενον· διὸ ὀρθῶς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης ὅτι τότε μόνον γνωρίζομεν ἕκαστον, ὅταν γνωρίσωμεν τὴν αἰτίαν· γνωρίζομεν δὲ ταύτην διὰ τοῦ κατηγορουμένου καὶ τῆς τούτου ἀναφορᾶς πρὸς τὸ ὑποκείμενον· ἐντεῦθεν φανερόν ἐστι ἐπιστάμενοι μὲν τὸ μέσον γνωρίζομεν, μὴ ἐπιστάμενοι δὲ τοῦτο δοξάζομεν ἀπλῶς.

Ἐὰν τὰ καθ' ἕκαστα, τὰ ἴδια, τοῦ κοινοῦ χωρὶς λέγωνται συμβεβηκότα, τὰ δὲ κοινὰ τῶν ἰδίων χωρὶς ἔννοια ἀπλαῖ, ἔπεται ὅτι ἡ γνῶσις οὔτε ἐκ τῶν ἰδίων μόνον προέρχεται οὔτε ἐκ τῆς

(1) Schaden ub. acad. Leben und Studium. 19 καὶ 20 Vorlesung. ἐκλαμβάνει τὴν μεταφυσικὴν περὶ τὸ ἐν, τὸ μὴ ἐν καὶ τὴν ἐξ ἀλλήλων μετέξαιον πραγματιζομένην.

ἀπλῆς ἐννοίας, ἀλλ' ἐξ ἀμφοτέρων. Ἰπείδῃ ὅμως ἡ σύναψις ἀμφοτέρων γίνεται διὰ τοῦ μέσου, φανερόν ὅτι τὸ μέσον, δι' οὗ τὰ καθ' ἕκαστα εἰς τὸ κοινὸν ἀναφέρονται, εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς λογικῆς.

Τὸ κοινὸν δηλονότι εἶναι ὁ ὅλος κύκλος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εἶναι τὸ καθ' ἕκαστον (οἶον λευκόν, δίπουν, κτλ), ὡς κοινὸν δὲ εἶναι τὸ αὐτὸ τῆ τοῦ πράγματος οὐσία, καὶ ἐντεῦθεν φανερόν ὅτι μετὰ τούτου ἀφαιρουμένου συναφαιρεῖται καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα.

Λύτη δ' ἡ ταυτότης τοῦ κοινοῦ μετὰ τῆς τοῦ πράγματος οὐσίας δηλοῦται διὰ τοῦ ἀξιώματος τῆς ταυτότητος. Ἰπείδῃ δὲ κατὰ τοῦτο τὸ ἀξίωμα τὸ κοινὸν (κατηγορούμενον) εἶναι ὁ ὅλος κύκλος, ἐν ᾧ κεῖται καὶ τὸ ὑποκείμενον, ἀποκλείονται καὶ τοῦ ὑποκειμένου ὅσα καὶ τοῦ κατηγορουμένου, καὶ διὰ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τούτου προέρχεται τὸ τῆς ἀντιφάσεως ἀξίωμα. Τὸ δὲ τρίτον, τὸ τοῦ αἰτίου, δηλοῖ ὅτι τὸ μέσον εἶναι αἷτιον τῆς συνάψεως καὶ συνεχείας τῶν ἰδίων μετὰ τοῦ κοινοῦ (κατηγορουμένου) καὶ ὀνομάζεται διὰ τοῦτο ὑπ' Ἀριστοτέλους τὸ ὄθεν ἢ κίνησις.

Ἰπείδῃ δὲ τοῦτο ἀποβλέπει εἰς τι τέλος, φέρει ἐκ δυνάμεως εἰς ἐνέργειαν, καὶ διὰ τῆς κινήσεως ταύτης εἶναι δεδομένη ἡ ὅλη σύνοδος.

Ἐντεῦθεν δὲ γίνεται φανερόν ὅτι ἡ τελεία γνῶσις καὶ ἡ τελεία συζήτησις ὑποθέτει τὸ κοινὸν (κατηγορούμενον), τὰς διαφοράς, τὸ αἷτιον καὶ τὸ τέλος ὡς σύνοδον τῶν πολλῶν εἰς ἓν ὅλον.

Ἰποθέτων ὅμως ὁ Ἀριστοτέλης τὴν οὐσίαν θεωρεῖ τὸ τῆς ταυτότητος ἀξίωμα ἀνώτερον τῶν λοιπῶν· διότι δι' αὐτοῦ αἱ μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι φέρουσι τὰς ἀποδείξεις καὶ σχεδὸν ὅσαι ποιοῦσι τὴν σκέψιν τοῦ διότι· διὸ ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὸ συμπέρασμα μᾶλλον ἀποβλέψας ἢ εἰς τὸ μέσον ἐθεώρησεν οὐκ ὀρθῶς τὸ δεύτερον καὶ τὸ τρίτον ἀξίωμα ὡς μὴ ἐπιστημονικά.

Ἰποθέτων, ὡς εἶπομεν, ὁ Ἀριστοτέλης τὴν οὐσίαν, τὸ ὑποκείμενον, δὲν ἀποδεικνύει ὀρθῶς ὅτι τὸ αὐτὸ δὲν δύναται

νά ἦναι ἄμ.α καὶ νά μὴ ἦναι· διότι πᾶν ὑποκείμενον εἶναι σχε-
τικῶς πρὸς τὸ κατηγορούμενον· καὶ ἐπειδὴ τὸ ὑποκείμενον
εἶναι ἀναγκαῖον, ὅταν ἦναι τὸ κατηγορούμενον, κρέματα ἐκ
τοῦ κατηγορουμένου. Ὅτι ὁμῶς εἶναι ἀναγκαῖα κατηγορού-
μενα, τοῦτο ἀποδείκνυται ἐκ τοῦ ὅτι, ἂν δὲν ὑπῆρχον τοι-
αῦτα, τὸ νοεῖν ἤθελεν ἀναίρεθῆ· ἄρα πρέπει νά ὑπάρχωσι κα-
τηγορούμενα, τὰ ὅποια τίθενται ἀναγκασίως μετὰ τοῦ νοεῖν,
ἐπομένως καὶ ὑποκείμενα· διότι, ἂν ὑπάρχωσιν ἀναγκαῖα κα-
τηγορούμενα, πρέπει νά ὑπάρχωσι καὶ ἀναγκαῖα ὑποκείμενα.
Ἀλλ' ὁ Ἀριστοτέλης οὐδὲ τὸ τῆς ἀντιφάσεως ἀξίωμα ἀποδει-
κνύει ὀρθῶς· διότι δὲν ἀποδεικνύει διὰ τί πρέπει νά ὑπάρχη
κατάφασις ἢ ἀπόφασις, ὅτι ἀναγκασίως πρέπει νά τεθῆ· τι ἢ
νά ἀρθῆ. Πλὴν καὶ τοῦτο ἀποδείκνυται οὕτως· ὅτι δηλαδὴ
δὲν δύναται τις νά νοήσῃ χωρὶς νά θέσῃ τι κατηγορούμενον
(διότι μόνον τι ὠρισμένον δύναται νά νοηθῆ), μετ' αὐτοῦ δὲ
καὶ τι ὑποκείμενον.

Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἀποδείκνυται ὅτι τὸ μὲν ἀξίωμα τῆς ταυ-
τότητος τίθησι τὸ κατηγορούμενον, τὸ δὲ τῆς ἀντιφάσεως
ὑπόθετον ὑποκείμενον καὶ κατηγορούμενον καὶ τὴν τούτων
ἀναφορὰν συζητεῖ ἂν ἢ ἀναφορὰ δύνηται νά λάβῃ χώραν ἢ
οὐ· ἄρα συζητεῖ ἂν τὸ κατηγορούμενον ὑπάρχη ἀναγκασίως ἢ
οὐ· τὸ δ' ἀξίωμα τοῦ τρίτου, τὸ τοῦ αἰτίου, θεμελιούται
ἐπὶ τῶν προτέρων. Ἐπειδὴ Α εἶναι ἀναγκασίως Β, Β δὲ ἢ Γ ἢ
Δ, ὑπάρχει καὶ λόγος δι' ὃν τὸ Α εἶναι ἢ Γ ἢ Δ· διότι, ἂν
κατὰ τὸ πρῶτον ἦναι ἀδύνατον, ἄρα ἐν τῶν δύο κατὰ τὸ
δεύτερον.

Διὰ τῶν τριῶν λοιπὸν τούτων ἀξιωματίων δίδεται καὶ τὸ
γένος, κατὰ τὸ πρῶτον, καὶ αἱ διαφοραί, κατὰ τὸ δεύτερον,
καὶ ὁ λόγος, τὸ αἶτιον, κατὰ τὸ τρίτον. Ἐπειδὴ λοιπὸν ταῦτα
συνέχονται· διότι τὸ μὲν πρῶτον ὀρίζει τὸ γένος, τὸ δὲ δεύ-
τερον τὰς διαφοράς, τὸ δὲ τρίτον τὴν τοῦ γένους καὶ τῶν
διαφορῶν ἀναφορὰν, ἐπομένως τὴν σύνοδον (διότι πρὸς ἐν
τέλος πάντα ἀναφέρονται)· πρέπει καὶ πᾶσα γνῶσις τελεία ἢ
ἐπιστήμη νά ἐμπεριέχῃ ταῦτα ἅπαντα. Ἐκ ταύτης δὲ τῆς τῶν

ἀξιωμαίων συναφείας ἀποδείκνυται καὶ μίαν διὰ πάντων ἐπιστήμην μέθοδος.

Ἐάν λοιπὸν ἀρχὴ τῆς λογικῆς, ὡς ἀποδείκνυται, τὸ μέτρον ἐκληφθῆ, τὰ δ' ἀξιώματα αὐτῆς σχέσεις τούτου, τότε πρέπει καὶ ἡ λογικὴ νὰ ἐκληφθῆ οὐχὶ ἐπιστήμη τῶν τύπων τοῦ συλλογίζεσθαι ἀπλῶς, οὐδὲ μεταφυσικῆ, ἀλλὰ ἐπιστήμη ἰδίᾳ καὶ πραγματικῆ.

δ) Περὶ φιλολογίας.

Ἢ αὐτὴ δὲ σχέσις, ἣτις ὑπάρχει μεταξύ ἐνδιαθέτου καὶ προφορικῶ λόγου, λαμβάνει χώραν καὶ μεταξύ λογικῆς καὶ φιλολογίας, ὡς τοῦτο καὶ ὁ Πλάτων ἀπέδειξε καὶ ὁ Ἀριστοτέλης.

Ὁ Πλάτων ἀναφέρει ἐν τῷ Κρατύλῳ τρεῖς διαφόρους περὶ γλώσσης δοξασίας, τὴν Δημοκρίτου, τὴν Ἰρακλείτου καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ καὶ ἡ μὲν τοῦ Δημοκρίτου εἶναι ὅτι ἡ γλῶσσα ἐπήχασεν ἐκ τινος συνθήκης καὶ ὁμολογίας τῶν ἀνθρώπων, ἡ δὲ τοῦ Ἰρακλείτου ὅτι ἐκ τινος φυσικῆς ἀναγκαιότητος, ἡ δὲ τοῦ Πλάτωνος ὅτι εἶναι ὄργανον τῆς διανοίας, τὰ δ' ὀνόματα εἰκόνας τῶν πραγμάτων.

Παρὰ τὰς δοξασίας δὲ ταύτας, ἅς καὶ οἱ νεώτεροι ἠσπάσαντο, ὑπέθεσαν καὶ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς γλώσσης πηγὴν (1).

Ἀπορεῖται ὁμῶς πότερον ἐγένετο ἡ γλῶσσα ἢ οὐ.

Ἐάν ἡ γλῶσσα ἀγέννητος ὑποτεθῆ, πρέπει νὰ ὑποτεθῆ καὶ ἀίδιος καὶ ἐπομένως ὅτι ἔεν ἔχει ἱστορίαν. Ἐάν δὲ τῆς γλώσσης πηγὴ ἢ ἀποκάλυψις ὑποτεθῆ, τότε καθίσταται αὕτη ἀκατάληπτος, καὶ ἐπειδὴ ἡ ὑπόθεσις αὕτη τὸν Θεὸν λαλοῦντα παριστᾷ καὶ ἐκ τούτου καὶ ὄργανα τοῦ ὁμιλεῖν ἔχοντα, εἶναι, ὡς ὁρθῶς ὁ Ἰάκωβος Γρίμμος παρατηρεῖ (1), ἄτοπος.

Ἢ Μωσαϊκὴ γένεσις (Α', 11) δὲν ἐξηγεῖ τῆς γλώσσης τὴν καταγωγὴν, ἀλλὰ μόνον τὴν διάρκειν αὐτῆς. Ὁ δὲ Σχελλίγγιος ὑποθέτει (2) ὅτι ἡ γλῶσσα ἐν τινι χρόνῳ μίαν οὔσα ὑπὸ

(1) Schelling ub. Meth. oet. 2 Vorlesung.

(2) Jacob Grimm über den Ursprung der Sprache. 1832.

(3) Finl. in die Phil. der Myth. 3, 8 καὶ 6. Vorlesung.

μιάς εξουσιαζομένη αρχῆς πᾶσαν ἀλλοίωσιν καὶ διαίρεσιν κω-
λυούσης ἠλλοιώθη ἅμα τῇ ἐγέρσει ἐτέρως ἀρχῆς, καὶ ὑπὸ δύο
ἀρχῶν ὀριζομένη ἔλαβεν ὑλικὰς καὶ τυπικὰς διαφορὰς καὶ ἐκ
μονοσυλλαβισμοῦ μετέβη εἰς δισυλλαβισμὸν καὶ ὑπὸ τρίτης ἀρ-
χῆς εξουσιαζομένη εἰς πολυσυλλαβισμὸν.

Ἐπειδὴ δ' ἡ γλῶσσα συγγενᾶται, καὶ συναναπτύσσεται
μετὰ τοῦ ἔθνους, εἶναι ὡς ὁ Σχελλίγγιος ἀποδεικνύει, ὀργανικόν,
καὶ τοιαύτη οὖσα, δὲν εἶναι τι ἐπινενοημένον.

Ἐάν λοιπὸν μετὰ Σχελλίγγιου ἔθνῶν γένεσιν παραδεχθῶμεν,
πρέπει ἀκολουθῆσαι καὶ γλώσσης. Ἐάν δὲ πρὸ τῆς γενέσεως κοινὴ
τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ὑπῆρχε κατὰσσις, πρέπει καὶ κοινὴ τις
γλῶσσα ὁμοίᾳ τῇ τότε κατὰσσει αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ κατὰσσις
αὕτη ἅμα τῇ ἐνεργείᾳ ἐτέρως ἀρχῆς μεταβάλλεται, μεταβάλ-
λεται καὶ ἡ γλῶσσα· ἂν δὲ κατ' ἀρχὰς μία κοινὴ ἐπικράτει
ἀρχή, πρέπει νὰ ὑπῆρχε καὶ κοινὴ τις γλῶσσα πρὸς τὴν ἀρ-
χὴν ἐκείνην ἀνάλογος, γλῶσσα ἀπλῆ, μονότονης, ἀνάλογος
πρὸς τὴν γλῶσσαν τῶν Σινῶν. Ἄμα δὲ τῇ ἐπικρατήσει ἐτέρως
ἀρχῆς προέρχεται καὶ γλῶσσα πρὸς αὐτὴν ἀνάλογος, καὶ εἰ μὲν
αἱ ἀρχαὶ δύο καὶ ἐν ἀντιθέσει εἶναι, φέρει καὶ ἡ γλῶσσα χι-
ρακτῆρα δυαδικόν, δισύλλαβον, ὡς ἐν ταῖς Σημιτικαῖς γλώσ-
σαις. Ἄμα δὲ τῇ ἐπικρατήσει τρίτης ἀρχῆς ὁ δυασμὸς ἀναι-
ρεῖται καὶ ἀρμονία ἀντικαθίσταται, ὡς ἐν τῇ Ἰνδικῇ, τῇ Περ-
σικῇ, τῇ Ἑλληνικῇ καὶ ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις.

Ἐντεῦθεν λοιπὸν δῆλον γίνεται ὅτι καὶ ἡ γλῶσσα πρὸς τὰς
ἐπικρατούσας ἀρχὰς ἀνάλογος δύναται μόνον ὑπὸ ἀνωτέρων
ἔποψιν νὰ καταληφθῇ.

Πολλοὶ ὁμοίως ἀντὶ ν' ἀποβλέψωσιν εἰς αὐτὴν ἀπέβλεψαν εἰς
ἐξήγησιν τῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων μᾶλλον καὶ εἰς γραμ-
ματικὸς τύπους καὶ λέξεις ἀπλῶς ἀπιθόντες οὐδὲν κερπὸν
ἔφερον· διότι ὁ τρόπος οὗτος οὔτε τὴν σχέσιν τῶν γλωσσῶν
πρὸς ἀλλήλας νὰ διασαφήσῃ εἶναι κατὰλληλος οὔτε τὸν κοινὸν
τῆς μορφώσεως αὐτῶν νόμον οὔτε τὴν πηγὴν αὐτῶν.

Ὁ φιλολόγος δύναται διττῶς νὰ ἐκληρωθῇ καὶ κατ' εὐρυτέρην

καὶ κατὰ στενωτέραν σημασίαν (1). Κατὰ μὲν τὴν εὐρυτέραν δὲν ἀπέχει πολὺ τοῦ φιλοσόφου· διότι κατ' αὐτὴν πρέπει νὰ γινώσκῃ τὴν ὅλην τῶν ἐπιστημῶν σειρὰν ἢ τοῦλάχιστον τὴν ἱστορικὴν αὐτῶν ἀνάπτυξιν· ἀλλὰ τότε ἡ φιλολογία δὲν ἀποτελεῖ κλάδον ἴδιον. Κατὰ δὲ τὴν στενωτέραν πρέπει, ὡς περὶ τὰ γραμματικὰ ἀπλῶς ἀσχολούμενος, νὰ γνωρίζῃ πάλιν τὴν φιλοσοφίαν· διότι ἄλλως εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὴν ἀληθῆ τῶν γλώσσῶν πηγὴν καὶ εἰς τὰς μεταμορφώσεις αὐτῶν.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ λόγος καὶ ὡς ποιητικὸς καὶ ὡς μυθικὸς καὶ ὡς πεζὸς ἐμφανίζεται, εἶναι ἀδύνατον ὁ φιλόλογος ὁ στερούμενος φιλοσοφίας νὰ γνωρίσῃ τὴν πηγὴν τῆς ποιήσεως καὶ τὰ διάφορα εἶδη αὐτῆς τὴν τοῦ μύθου καὶ τὴν τοῦ πεζοῦ λόγου καὶ τὴν συνάφειαν αὐτῶν καὶ τὴν ἐκ τῆς ποιήσεως διὰ τοῦ μύθου εἰς τὸν πεζὸν λόγον μετάβασιν· διότι καὶ αὕτη εἰς τινὰ πνευματικὴν γένεσιν ἀναφέρεται, καὶ μάλιστα εἰς ἐκείνην, ἐν ἣ ἡ κατὰ τὸν λόγον ἀρχὴ ἐπικρατεῖ καὶ ἡ μετάβασις εἰς τὸ ἐνεργεῖα πνευματικὴν γίγνεται, τουτέστι τὴν ὀρησκαίαν, τὴν τέχνην, τὴν πολιτείαν καὶ τὴν ἱστορίαν.

Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται φανερὸν ὅτι ἡ φιλοσοφία εἶναι καὶ τῷ φιλόλογῳ ἀναποφεύκτως ἀναγκαία· διότι αὕτη ὁδηγοῦσα αὐτὸν δεικνύει αὐτῷ τὸν τρόπον καθ' ὃν ὁ ἄνθρωπος ἐκ τῶν χειρῶν τῶν φυσικῶν δυνάμεων ἠλευθέρωται, ἢ ἐκπληκτικὴ καὶ φηδερὰ τῆς φύσεως ὕψις ἐγένετο ἰλαρά, αἱ γιγαντομαχίαι καὶ τὰ τούτοις ὅμοια ἐξέλιπον καὶ ὁ ἄνθρωπος νοήσας ἑαυτὸν ἐλεύθερον ἀνυψώθη εἰς τὸν χῶρον τῆς ποιήσεως καὶ μετέβη ἐξ αὐτῆς εἰς τὸν μυθικὸν καὶ τὸν πεζὸν λόγον.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος διὰ μὲν τῆς αἰσθήσεως συνέχεται τοῖς ζώοις, διὰ δὲ τῆς βουλήσεως πολιτικοῦ βίου μετέχει καὶ πράξεων, διὰ δὲ τῆς νοήσεως καὶ γλώσσης καὶ τοῦ Θεοῦ, ἡ δὲ μέθεξις ὑποθέτει σχέσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, ἡ δὲ σχέ-

(1) Ἴδ. τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ Κ. Λασιπλοῦ περὶ ποιητῶν καὶ συγγραφέων προλεγόμενα 1 τόμ. 1830.

σις αὕτη εἶναι ἀντικείμενον τῆς Θεολογίας, γίνεται φανερὰ ἐντεῦθεν ἢ μετὰβασις εἰς τὴν ἐπιστήμην τὴν περὶ ταύτην τὴν σχέσιν πραγματευομένην, τουτέστι τὴν Θεολογίαν.

VI.

Περὶ τῆς Θεολογίας.

Ἐπιχειροῦντες περὶ ταύτης νὰ πραγματευθῶμεν κρίνομεν εὐλογον ν' αναφέρωμεν τὰς κατὰ καιροῦς δόξας περὶ τῶν ἀντικειμένων αὐτῆς, αἵτινες ἢ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐξηγήσωσι ταῦτα κατ' ἀξίαν ἢ νὰ δικαιολογήσωσιν ἱκανῶς ἢ καὶ προσέβαλον.

Καὶ ἐπὶ Ξενοφάνους καὶ τῶν Σοφιστῶν ὑπάρχουσι δόξαι προσβάλλουσαι τὴν θρησκείαν· διότι ὁ μὲν Ξενοφάνης καὶ Ἐμπεδοκλῆς (1) προσέβαλον τὴν πολυθεϊαν, ὁ δὲ Κριτίας (2) ἐδόξαζεν ὅτι οἱ παλαιοὶ νομοθέται ἐπίσκοπόν τινα τῶν ἀνθρωπίνων κατορθωμάτων καὶ ἀμαρτημάτων ἔπλασαν τὸν Θεόν, ὁ δὲ Πρόδικος ὑπέλαβε Θεοὺς τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ πάντα τὰ ὠφελοῦντα τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων, ὁ δὲ Πρωταγόρας (3) ἀμφίβαλλε περὶ ὑπάρξεως Θεῶν, ὁ δ' Ἐπίκουρος ὑπέθετε μὲν ὅτι ὑπάρχουσι Θεοί, ἀλλὰ δὲν ἐπιμελοῦνται οὗτοι τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καί, ἵνα τὴν τοῦ λαοῦ πίστιν ἀναιρέση, ἐξήγησεν ὡς ἀνθρώπους τοὺς παριστανομένους ὡς Θεοὺς (4).

Ταύτας δὲ τὰς τῶν ἀρχαίων δοξασίας ἀσπασάμενοι καὶ οἱ νεώτεροι ὑπέθεσαν ὅτι ἡ θρησκεία, ἰδίως δ' ἡ τῶν ἀρχαίων, ἐπήγασε κατὰ τινὰς ἐκ τῆς ποιήσεως, κατὰ τινὰς δὲ ἐκ τῆς φιλοσοφίας (5).

Ὅλαι ὁμῶς αὗται αἱ δοξασίαι πᾶσαν θρησκευτικὴν σημα-

(1) Σέξτος Ἐμπεϊρικὸς πρὸς Μαθημ. IX, 103. Κλήμης Ἀλεξανδρεὺς Στριματ. V, 601. καὶ 386 Gy. στίχοι τοῦ ποιήματος Ἐμπεδοκλέους.

(2) Σέξτος Ἐμ.π. πρὸς Μαθ. IX, 57.

(3) Διογένους Λαερτίου IX, 81.

(4) Διοδώρου Σικελιώτου Βιβλ. 6. Cicero de Natura Deorum I, 42.

(5) Schelling Eisol. in die Phil. der. Myth. 1—3 καὶ 7. Vorlesung.

σίαν τῆς μυθολογίας ἐξαιροῦσαι, τουτέστι Θεόν (1), εἶναι, ὡς ὀρθῶς ὁ Σχελλίγγιος ἀποδεικνύει, ἡμαρτημένοι. Ὅσοι δὲ τὴν Ὀρησκείαν, ἰδίως δὲ τὴν μυθολογίαν, ἐπινόησιν θεωροῦσιν, οὗτοι εἶναι κυρίως ἐμπειρικοὶ καὶ ἐπομένως οὔτε Ὀρησκείαν οὔτε Θεὸν ἀναγνωρίζοντες ὑπολαμβάνουσι τὴν πρώτην τοῦ ἀνθρωπίνου γένους κατάστασιν ἄλογον, καί, ὡς ὁ Σχελλίγγιος διαβεβαιῶσι (2), πολλοὶ τῶν ἱερικοστώντων εἰς ἀγρίους τόπους περιπλανώμενοι.

Ἰνταῦθα δὲ ἀναφέρεται τὸ ζήτημα πρότερον οἱ ἄγριοι οὗτοι λαοὶ ἦσαν ἐξ ἀρχῆς τοιοῦτοι ἢ μετέπεσαν εἰς τοιαύτην κατάστασιν; Οἱ μὲν ἐμπειρικοὶ ἀναγνωρίζουσιν αὐτὴν, ὡς εἶπομεν, τοιαύτην ἐξ ἀρχῆς, οἱ δ' ἀποκάλυψιν παραδεχόμενοι ταύτην μὲν θεωροῦσιν ἀποτελεσματικὴν λυπηρὴν, τὴν δὲ πρώτην κατάστασιν πολιτισμοῦ· πλὴν οὐδ' οὗτοι δύνανται νὰ ἀποδείξωσι πῶς ὁ ἀνθρώπος ἐξέπεσεν εἰς ταύτην καὶ διὰ τί ἐκ τοῦ βαλτιώου εἰς τὸ χειρὸν μεταστάς δὲν κατήντησεν εἰς θηριωδίαν καὶ δὲν κατεστράφη παντελῶς; Ἡ περὶ ἀποκαλύψεως ἰδέα αὕτη, ἣν καὶ ὁ Φίχλινος καὶ ὁ Σχελλίγγιος ἐπρέσβευον, φαίνεται παλαιότητα καὶ διεσώρη ὡς παράδοσις, ὡς καὶ ὁ Πλάτων ἐν τῷ Πολιτικῷ (3) ἀναφέρει καὶ ὁ Ἀριστοτέλης (4) λέγων κύκλον τὰ ἀνθρώπινα, τουτέστιν ὅτι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ τέχναι παράλακτις ἐγένοντο καὶ κατεστράφησαν καὶ αὖθις γενήσονταί καὶ κατεστραφήσονται.

Ἀνθρωπίνην λοιπὴν ἐπινόησιν θεωρεῖ τὴν Ὀρησκείαν οὐμόνον ἢ ἐμπειρία, ἀλλὰ καὶ ἢ ἐξ ὑποκειμένου ἰδεολογικῶς διότι καὶ

(1) Fichhorn's allgemeine Bibliothek, I. Bd I und. 2. Stück. Einleitung ins A. T. Paulus in Seinem commentar καὶ in Seiner Schrift über das Leben Jesu. Heidelberg 1828, 2. Bd.

(2) Ub. Methode d. s. acad. Stud. 9. Vorlesung.

(3) σ. 271 u. d. τότε γὰρ αὐτῆς πρώτον τῆς κυκλώσεως ἔρχεν ἐπιμελούμενος βλῆς ὁ Θεός, ὡς νῦν κατὰ τὸν τρόπον ταύτην τοῦτο ὑπὸ Θεῶν, ἀρχόντων πάντη τὰ τοῦ κόσμου μέρη διελημμένας «... καὶ ο..» Θεός ἐνεμεν αὐτούς, αὐτὸς ἐπιστῶν νόμοντος δ' ἐκαίνοῦ πολιτεῖαι τε οὐκ ἦσαν! !...

(4) Φυσικὴ ἀκρόασις IV, 17 φασὶ γὰρ κύκλον εἶναι τὰ ἀνθρώπινα πράγματα.

αὐτὴ τὸν ἐξ ὑποκειμένου λόγον ἀρχὴν ἀπόλυτον ὑπολαμβάνουσα ἀναγνωρίζει αὐτὸν ἀρχὴν καὶ τῆς Ὁρησκείας. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὁ Κάντιος (1) δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξηγήσῃ τὴν Ὁρησκείαν προσηκόντως.

Καίτοι δὲ εἰς τὴν ἠθικὴν τῶν δογμάτων ἀπέβλεψεν ἔννοιαν, δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ εὔρη τὴν ἀλήθειαν αὐτῶν· διότι τὸν ἐξ ὑποκειμένου λόγον ἀρχὴν τῆς Ὁρησκείας ὑπολαβὼν ἀνῆρσε μᾶλλον αὐτήν.

Ταύτην δὲ τὴν ἐξ ὑποκειμένου θεωρίαν παραλαβὼν ὁ Φίχθιος (2) ἀπεφάνητο καὶ αὐτὸς τὴν Ὁρησκείαν παραγόμενον τοῦ ἐγὼ καὶ ἐπομένως ἐπινόησιν ἀνθρωπίνην.

Θεωροῦντες δ' οὗτοι τοιαύτην τὴν μυθολογίαν ἐξαιροῦσιν αὐτῆς τὸν Θεὸν καὶ παριστῶσιν αὐτὴν ἐκ τῆς ποιήσεως καὶ τῆς φιλοσοφίας πηγάσσαν.

Ὁ Σχελλίγγιος ὅμως ἱκανῶς ἀνῆρσεν αὐτοὺς ἀποδείξας (3) ὅτι ἡ μυθολογία φύσει προτέρα οὔσα καὶ τῆς ποιήσεως καὶ τῆς φιλοσοφίας δὲν δύναται ἐξ αὐτῶν νὰ παραχθῇ.

Ἔτεροι δὲ δοξασίαι ὑποθέτουσαι ἐν τῇ μυθολογίᾳ Θεὸν διαφέρουσιν ἀλλήλων μόνον καθ' ὃν τρόπον τὸν Θεὸν ὁρίζουσιν.

Ὁ μὲν Οὔμος (4) προτιθέμενος τὴν ἀρχικὴν τῆς μυθολογίας σημασίαν ν' ἀναιρέσῃ ἀπεφάνητο ὅτι ὁ Θεϊσμὸς δὲν δύναται νὰ ᾔηται τοῦ πολυθεϊσμοῦ πρότερος. Ὁ δὲ Κρεῦτζερὸς (5) ὑποθέτει πρὸ τοῦ πολυθεϊσμοῦ μονοθεϊσμὸν ἀπόλυτον. Ἄλλοι δὲ ὅτι ἡ μυθολογία προέρχεται δι' ἐσωτερικοῦ νόμου, δι' οὗ ὁ Θεὸς τὴν ὅλην διήκων φύσιν ὁρίζει τὰς βαθμίδας αὐτῆς ἕως οὔ ἔλθῃ εἰς ἐαυτὴν γενόμενον τοῦ πολυθεϊσμοῦ περιεχόμενον.

Ἢ ἐξήγησις αὕτη εἶναι φιλοσοφικωτέρα τῆς τοῦ Κρεῦτζέρου

(1) Die Religion innerhalb der Grenzen der blossen Vernunft. 1791. καὶ: Theoria der reinmoralischen Religion κτλ. 1797.

(2) Versuch einer Kritik aller Offenbarung. 1793. δευτέρ. ἐκδότης.

(3) Einl. in die Phil. der Myth. 1—13 Vorlesung.

(4) Gespraechen ueber natuerliche Religion von David Hume. 1781.

(5) Creuzer Symbolik und Myth. der alten Voelker in 4. Bden. ἰδίως δ' ἐν τῇ εἰσχωγῇ.

ἐξηγήσεως (ὅτι προηγήθη τῆς μυθολογίας ἀπόλυτος μόνοθεϊσμός), δὲν διαφέρει ὅμως τῆς ἐξηγήσεως ὅτι ἡ Ὁρησκεία εἶναι ἰδέα ἀπλῶς· ἐπομένως ἡ θεωρία αὕτη ἐξηγεῖ τὰ ἱστορικά τῆς Ὁρησκείας γεγονότα μύθους ἀπλῶς.

Ὁ Σχελλίγγιος ἐν τῷ προτέρῳ αὐτοῦ συστήματι (1) προτιθέμενος νὰ ἐξηγήσῃ τὸν χριστιανισμόν ἰσχυρίζετο ὅτι ἐν μὲν τῷ ἐθνισμῷ ἐπωπτεύετο τὸ ἰδανικόν (τὸ ἄπειρον) ἐν τῷ φυσικῷ (τῷ πεπερασμένῳ), ἐν δὲ τῷ χριστιανισμῷ τὸ φυσικόν (τὸ πεπερασμένον) ἐν τῷ ἰδανικῷ (τῷ ἀείρῳ). Ἐπειδὴ δὲ ἡ σχέσις αὕτη τοῦ ἰδανικοῦ καὶ τοῦ φυσικοῦ πρὸς ἄλληλα ἔπρεπε νὰ μεταβληθῇ, ἔπρεπε μετ' αὐτῆς καὶ ἡ ἱστορία. Ἐπειδὴ αὕτη εἶναι περίοδος τοῦ χριστιανισμοῦ, κατ' αὐτὴν δὲ τὸ ἰδανικόν εἶναι ὑπὲρ τὸ φυσικόν, ἐκλήθη ὑπὸ Σχελλίγγιου (2) περίοδος τῆς προνοίας καὶ ἄρχεται ἀπὸ τῆς πτώσεως ἐξ ἁμαρτιῶν· διὸ οὗτος ὁ χρόνος ἐδείτο τῆς ἐξιλεώσεως, ἥτις διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως κατωρλώθη, καὶ ὁ Χριστὸς ἐπανέρχεται ἐξ αὐτῆς, ὡς ἐκ τοῦ πεπερασμένου, τοῦ φυσικοῦ, εἰς τὸ ἄπειρον, τὸ ἰδανικόν, τὸ ἀπόλυτον, καὶ ἀντ' αὐτοῦ πέμπει τὸ ἰδανικόν, τὸ πνεῦμα, ἵνα ἐπαναφέρῃ τὸ πεπτωκὸς φυσικόν εἰς τὸ ἰδανικόν, τὸ ἀπόλυτον· διὸ καὶ κατὰ τὸν Σχελλίγγιον ἡ ἐνσάρκωσις εἶναι ἡ ριζικὴ τοῦ χριστιανισμοῦ ἰδέα, ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ ἱστορία εἶναι ἡ τοῦ ἀείρου, τοῦ ἰδανικοῦ, εἰς τὸ πεπερασμένον, τὸ φυσικόν, κατάβασις, ὁ δὲ θάνατος ἀναίρεσις τοῦ φυσικοῦ, ἡ δ' ἀνάστασις ἐπάνοδος αὐτοῦ εἰς τὸ ἰδανικόν.

Τὰς ἀρχὰς τοῦ Σχελλίγγιου καὶ ὁ Ἐγγελοῦ (3) ἀσπασθεῖς ἀποφαίνεται ὅτι ἡ ἄμεσος τοῦ ἀπολύτου πνεύματος μορφή εἶναι ἡ τοῦ κάλλους, καὶ ἐν τῇ μορφῇ αὕτη φανεροῦται τὸ ἀπόλυτον πνεῦμα ὡς ταυτότης τῆς φύσεως μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ ἡ μορφή αὕτη εἶναι ἡ τέχνη.

(1) *Ueber Math. des acad. St. B. Vorlesung.*

(2) *System des transcendentalen Idealismus.* Tübingen. 1800. ἰδίως δὲ σελ. 438. ἴγ.

(3) *Encyclopaedia est.* §. 833. (y Hegels Vorlesungen über Phil. der Religion. 1832. in 2. Bden.

Ἐπειδὴ τὸ ἄμεσον οὐδαμινὸν τῷ ἀπολύτῳ φαίνεται ὡθεὶ εἰς ἀναίρεσιν τῆς ἀμέσου ταύτης μορφῆς καὶ ἀντικατάστασιν ἐμμέσου· ἢ δ' ἐμμέσος αὕτη μορφή εἶναι ἢ ἐξ ἀποκαλύψεως Ὁρησκεία ἢ ἐμφάνουσα σχέσιν τοῦ ἀπολύτου πρὸς ἑαυτὸ ἐν τοῖς ἀνθρώποις.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ σχέσις αὕτη ὡς σχέσις τοῦ νοεῖν καὶ τῆς ἐποπτείας ὑπάρχει ἐν διακρίσει, παρίσταται ὁ Θεὸς ὡς τι χωριστὸν καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐξ αὐτοῦ ἠρτημένοι. Ταύτην δὲ τὴν ἀντίθεσιν ἀναιρεῖ ὁ χριστιανισμὸς διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ τῆς ἐξιλεύσεως, ὥς οὗτος ἐμπεριέχει ὡς μυστήριον· διὰ δὲ ταύτης τῆς ἀναίρεσεως τῆς ἀντιθέσεως μεταβάλλει ἢ πίστις εἰς τὴν γνῶσιν, ἢ Ὁρησκεία εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ὁ ἄνθρωπος εἰς Θεόν, ὑπερ εἶναι κυρίως καθ' Ἐγγελον τὸ τέλος πάσης μαθήσεως καὶ ἐπιστήμης, τὸ νὰ γνωρίσῃ δηλονότι ὁ ἄνθρωπος ὅτι εἶναι αὐτὸς ὁ Θεός. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο καὶ μόνον τὸ τέλος, εἶναι ὅλα τὰ ἄλλα, πολιτεία, τέχνη, Ὁρησκεία, ἀπλᾶ φαινόμενα, μέσα τοῦ νὰ ἐλευθερωθῇ ἡ ἔννοια παντὸς ἄλλοτρίου καὶ ἀναιροῦνται ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ ἐννοίᾳ ὡς πραγματικά.

Ἐὰν ὁμῶς τῆς Ὁρησκείας καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπομένως τὸ πραγματικὸν ἀναιρεθῇ, διαμείνη δὲ μόνη ἡ ἔννοια, τότε ἡ μὲν Ὁρησκεία δὲν εἶναι πλέον Ὁρησκεία, ὁ δὲ ἄνθρωπος Θεός γενόμενος παύει τοῦ νὰ ᾔηται ἄνθρωπος κυρίως.

Ἐκ τῶν εἰρημένων λοιπὸν δῆλον γίγνεται ὅτι ὁ πανθεϊσμὸς οὐ μόνον δὲν ἐγκαθιδρύει τὴν Ὁρησκείαν καὶ τὰς ἀληθείας τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀναιρεῖ αὐτάς (1).

Ὁ δὲ Σχελλίγγιος ἐν τῷ νεωτέρῳ αὐτοῦ συστήματι ὑποθέτει ὅτι ἐν τῷ συνειδῶτι ὑπῆρχέ τι τυφλὸν τοῦ νοεῖν καὶ βούλεσθαι ἀνεξάρτητον, καί, ἐπειδὴ ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἀληθοῦς μονοθεϊσμοῦ παριστᾷ τὸν πολυθεϊσμὸν αὐτοῦ διαστροφὴν, παραδέχεται ἀρχὴν τοῦ πολυθεϊσμ. ὁ μονοθεϊσμὸν ἐμφυτον, σχε-

(1) A. Schaden ueber acadenisches Leben und Studium 22 καὶ 21 Vorlesung ἀτπάζεται μὲν καὶ αὐτὸς τὸν πανθεϊσμὸν, ἀναπτύσσει ὁμῶς τὰ τοῦ χριστιανισμοῦ ἀντικείμενα ἀνακωλύθη.

τικόν, καὶ θεωρεῖ αὐτὸν ὡς πρώτην τοῦ ἀνθρωπίνου γένους Ὀρησκείαν.

Ἐάν δὲ ὁ ἔμφυτος οὗτος ἐκληφθῇ ὁ αὐτὸς τῇ ἀνθρωπίνῃ οὐσίᾳ, ὡς ὁ Σχελλίγγιος ἰσχυρίζεται, ὃν αὐτῆς περιεχόμενον, τότε προέρχεται τοῦ συνειδότος ἀλλοίωσις· διότι τῷ ἐν τῷ συνειδότι σχετικῷ Θεῷ ἔπεται μετ' ἀναγκαιότητος ἕτερος, καὶ ἐπομένως τῆς μυθολογίας τὸ περιεχόμενον εἶναι ἢ ἐν τῷ συνειδότι τοῦ Θεοῦ γένεσις, τὸ δὲ συνειδὸς εἶναι φύσις Θεογονική (1).

Ὁ Σχελλίγγιος ὑποθέτει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὡς οὐσία καθαρά εἶχεν ἄμεσον πρὸς τὸν Θεὸν σχέσιν, τουτέστι σχέσιν οὐσιώδη, ἦτο ὑπὲρ τὸν χρόνον, ἐν τῇ αἰωνιότητι, καὶ ὅτι τότε δὲν ὑπῆρχεν ἀποκαλύψις, ὡς ὑποθέτουσα αὕτη γεγονὸς τι ἄρα, ἐπειδὴ ὁ πολυθεῖσμός προηγείται τῆς ἀποκαλύψεως, δὲν ἠδύνατο αὕτη νὰ ᾔηται ἀρχὴ τοῦ πολυθεῖσμοῦ· καὶ ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἦτο ἐν τῷ συνειδότι φύσει, δὲν ἠδύνατο ἡ ἀρχὴ τοῦ συνειδότος νὰ ᾔηται ἀθεία. Ἐπειδὴ δὲ ὁ σχετικὸς οὗτος Θεὸς ἦτο πρότερος τοῦ πολυθεῖσμοῦ, ἀποδεικνύει ὁ Σχελλίγγιος ὅτι ὁ πολυθεῖσμός ἦτο μέσον εἰς ἀναίρεσιν τοῦ σχετικοῦ καὶ ὡς μετάβασις εἰς τὸν ἀληθῆ μονοθεῖσμόν.

Ἰνα δὲ τὴν γένεσιν τῆς μυθολογίας ποιήσῃ καταληπτὴν, ὑποθέτει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔπρεπε νὰ ἐξέλθῃ τῆς οὐσιώδους αὐτοῦ καταστάσεως, ἐξελθὼν δὲ ὑπέπεσεν εἰς κίνησιν, διὰ τῆς κινήσεως δὲ καὶ τὸ δεύτερον καὶ τρίτον πρόσωπον εἰς δυνάμεις μετέστησαν· ὑποθέτων ὁμοίως ταύτην τὴν κίνησιν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀναγκαίαν ἐκλαμβάνει αὐτὴν τῆς μυθολογίας ἀρχήν.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ πρώτη ἐν αὐτῷ ἐγειρομένη δύναμις ἀποκλείει τὰς δύο ἄλλας, αὗται δ' ἰσχύουσιν ἐπὶ τὸ συνειδὸς θαυμηδόν, λέγει ὅτι ὁ ἀποκλεισμός παράγει τὴν διαδοχὴν αὐτῶν, ἢ δὲ διαδοχὴ τὰς διαφόρους τῆς μυθολογίας περιόδους (2).

(1) Schelling Einl. in die Phil. der Myth. 8 Vorlesung. Phil. der Myth. 6. Vorlesung.

(2) Ἴδε τὸν Σχελλίγγιον ἡμῶν ἦτοι ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ σελ. 30—34.